

Phân tích nghệ thuật trào phúng qua đoạn trích Hạnh phúc của một tang gia của Vũ Trọng Phụng

Author : Hà Anh

Đề bài: Phân tích nghệ thuật trào phúng qua đoạn trích Hạnh phúc của một tang gia trong Số đỏ của Vũ Trọng Phụng

Bài làm

Từ lâu nhiều người đã kể Số đỏ của Vũ Trọng Phụng vào hàng những tác phẩm xuất sắc nhất của thể loại trào phúng trong văn xuôi Việt Nam. Với Số đỏ, người đọc được cười từ đầu đến cuối, cười một cách hả hê. Nhưng cũng với Số đỏ người đọc phải phẫn uất mà kêu lên: Trời! Cái xã hội gì mà giả dối, bịp bợm đến thế, bất nhân, bạc ác đến thế!

Đọc Số đỏ, người ta nghĩ, đây đúng là đất cho ngón võ sở trường của Vũ Trọng Phụng. Trong tác phẩm này, ngón võ ấy đã được sử dụng hết sức lợi hại trong một chương, chương XV, có nhan đề là "Hạnh phúc của một tang gia". Ngón võ ấy là ngón gì, ấy chính là nghệ thuật tạo mâu thuẫn. Thật ra không phải Vũ Trọng Phụng tạo ra mâu thuẫn. Mâu thuẫn vốn tự có trong bản chất xã hội, và nhà văn họ Vũ với cái nhìn sắc như dao của mình, với cái tài của một "ông vua phóng sự" bẩm sinh đã nhận ra nó, chỉ nó ra, nâng nó lên cho cả toàn dân thiên hạ thấy để cười, để căm ghét và khinh bỉ nó.

Cách đặt nhan đề chương sách của Vũ Trọng Phụng đã lạ lùng, đầy mâu thuẫn: Hạnh phúc của một tang gia. Tang gia mà cũng hạnh phúc à? Tang gia mà cũng có thể hạnh phúc được ư? cái chết của người thân gia đình có thể đem lại chò người ta hạnh phúc được sao? Nếu chỉ đọc nhan đề, người ta có thể nghĩ là nhà văn đã bịa ra một cách cách ác ý bằng sự kết hợp của hai khái niệm hoàn toàn đối lập ấy. Nhưng không, đó không phải là ác ý của nhà văn, đó là sự thật của đời sống, sự thật của xã hội mà nhà văn muốn mổ xẻ ra để mọi người nhìn thấy nó tận mắt.

Mọi sự bắt đầu từ cái chết của một ông già. Ông già ấy là cha, là ông của một gia đình đông đảo và đáng kính" của một xã hội "thượng lưu". Cả cái gia đình ấy đã nhao lên "nhao lên mỗi người một cách". Nhưng nhao lên vì đau khổ, vì đau đớn, vì lo lắng... trước cái chết của người thân chăng? Không phải, chúng đã nhao lên vì.... hạnh phúc! "Cái chết kia đã làm cho nhiều người sướng lắm!": Câu văn tưởng chừng như ngược đời kia của Vũ Trọng Phụng đã thâu tóm cả mọi thứ "thế thái nhân tình".

Nhận định ấy không hề là một sự bịa đặt cho vui của nhà văn. Sự thật rất rành rành cụ thể. Ông Phán mọc sùng sau cái chột của ông nội vợ, bỗng thấy cái "sự mọc sùng" của mình tăng giá lên vài nghìn đồng. Cụ cố Hồng sung sướng "mơ màng đến cái-lúc đồ xô gai, lụ khụ chống gậy vừa ho khạc, vừa khóc mếu" để được người ta ngợi khen "một cái đám ma như thế, một cái gậy như thế,..." Còn ông Văn Minh, cháu đích tôn, nhà cải cách xã hội? Ông ta sung sướng tột đỉnh bởi vì với cái chết của ông nội, ông ta thấy rằng tờ di chúc đã được thực hiện, nghĩa là cái ao ước cho ông nội mình chết đi để được chia của đã trở thành sự thật. Bà Văn Minh sung sướng theo đúng cách của một phụ nữ tân

thời, bà ta nhận ra từ cái chết của ông nội chồng một dịp may hiếm có để có thể mặc “trang phục tân thời” đồ xô gai tân thời, “những sáng tạo mới mới” của tiệm may Âu hoá!

Tâm địa của lũ người kia tưởng đến thế là tửm và lỗ bịch. Nhưng chưa hết đến đây, Vũ Trọng Phụng còn đẩy lên một tầng nữa. Bởi bọn con cháu bất hiếu nhất trần đời đó còn muốn tỏ ra mình là kẻ có hiệu, có thảo cũng nhất trần đời nữa kia. Thế là dưới ngòi bút của nhà văn trào phúng, sự bịp bợm cao nhất, đáng phỉ nhổ nhất cũng bộc lộ ra. Những kẻ mong cho ông già mau chết đã tổ chức một đám ma thật to để bày tỏ lòng hiếu thảo, tiếc thương đối với người đã chết! Chính vì thế ngòi bút của Vũ Trọng Phụng tập trung sức mạnh như có thần trong phần thứ hai của chương sách - phần tả cảnh đám ma.

Trước hết nhà văn tả cô Tuyết, một cô gái hư hỏng nhưng chỉ “hư hỏng một nửa, một thiếu nữ đang rất tiêu biểu cho xã hội “tân thời ngày ấy”. Tuyết mặc bộ trang phục nửa kín nửa hở, với nét mặt đó, “vẻ buồn lẳng mạn” vì nhớ nhân tình chứ không phải vì thương người chết) đã gây một hiệu quả lạ lùng. Các vị tai to mặt lớn đi đưa đám chỉ nhìn vào vẻ khêu gợi của Tuyết để mà cảm động, cứ như thực sự cảm động trước nỗi buồn tang tóc vậy.

Đám ma to thật, to đến nước “có thể làm cho người chết nằm trong quan tài cũng phải mỉm cười sung sướng,”. Người ta đã lợi dụng đám ma đến mức cao nhất để khoe giàu, khoe sang và để khoe lòng hiếu thảo giả vờ của mình.

Nếu như mong muốn của tất cả đám con của người chết kia là trong đám ma này đưa sự giả dối, bịp bợm đồng thời là sự tàn nhẫn bất nhân, đố kỵ của mình lên đến mức hoàn toàn thì quả thực chúng đã đạt được một cách trọn vẹn, xuất sắc.

Nhưng chưa hết. Dưới mắt Vũ Trọng Phụng, cái lũ người giả dối không chỉ bao gồm một nhóm nhỏ ấy. Chúng đông đảo lắm. Chúng là toàn xã hội văn minh Âu hoá Bắt đầu là hai nhà đại diện cảnh sát, nghĩa là đại diện của nhà nước, thầy Min Đơ và thầy Min Toa. Tặc giả đã nói lên vẻ mừng rỡ hí hửng của hai thầy khi được chủ nhà đám ma thuê làm người giữ trật tự. Lí do của sự mừng rỡ, duy nhất chỉ là vì họ đang không có việc gì để làm và đang “buồn như nhà buồn sắp vỡ” Thứ đến là các vị tai to mặt lớn, lớp “hoa” của giới thượng lưu xã hội, mặt mũi sang trọng; người đeo đầy đủ các thứ “hội rinh”. Trong đám ma này, sự cảm động của họ không phải là đã nhớ đến người đã khuất, cũng không phải vì tiếng kèn đưa ma não ruột bi ai, mà chỉ vì... được ngắm không mất tiền làn da trắng thập thò trong làn áo mỏng của cô Tuyết.

Sự xuất hiện của hai tên đại bịp là Xuân Tóc Đỏ và sư ông Tăng Phú trong dịp này lại khiến người ta cảm động đến cực điểm. Vì sao? Vì với sáu chiếc xe kéo và những vòng hoa đồ sộ hại kẻ này đã làm cho đám ma thêm long trọng, to tát. Đến bà cụ cố Hồng, có lẽ là người lương thiện nhất trong cái gia đình vừa hư hỏng vừa đại bịp ấy, cũng cảm động đến hót hải lên.

Những người đi đưa đám thật đông đảo. Bằng điệp khúc “Đám cứ đi...” được nhắc lại đến mấy lần, tác giả như muốn nói, đám ma thật là to, thật là đông, thiên hạ tha hồ mà chiêm ngưỡng để thấy rõ sự to tát của nó. Nhưng cứ thử tìm xem trong đám người đông đảo ấy có ai là người đang thực sự “đi đưa đám”, nghĩa là có chút tiếc thương đối với người chết mà họ đang đưa tiễn? Không có ai cả, tất cả mọi người, đàn ông cũng như đàn bà, già cũng như trẻ, tuy đang giữ một vẻ nghiêm chỉnh, nhưng đều đang nói một điều gì đó, nghĩ một điều gì đó không dính dáng đến người chết và đám ma cả.

Trai thanh gái lịch thì chim nhau, bình phẩm, chê bai nhau, ghen tuông nhau, hện hò nhau... nhưng

tất cả đều "mang về mặt buồn rầu của người đi đưa đám ma".

Thật là nhẫn tâm, thật là vô liêm sỉ. Ta sẽ nghi như thế. Nhưng, với Vũ Trọng Phụng có nghe được những lời mà họ nói với nhau mới thấy sự vô liêm sỉ còn trơ tráo đến mức nào mà nhà văn đã đưa ra một số lời ấy.

"Đám cứ đi..." có nghĩa là sự vô liêm sỉ ấy không hề khép lại, nó còn kéo dài.

Đến lúc đám tang không "cứ đi" nữa mà dừng lại để hạ huyệt, Vũ Trọng Phụng còn hiến cho người đọc hai chi tiết đặc sắc, đẩy cảnh đưa đám này lên đến đỉnh điểm. Chi tiết thứ nhất là cảnh câu Tú Tân bắt bẻ từng người một làm những động tác, giữ những tư thế đau buồn để cho cậu ta... chụp ảnh. Chi tiết thứ hai là ông Phán mọc sùng, cái kẻ giả dối và vô liêm sỉ nhất trong cái gia đình này đã khóc đến tưởng chừng ngất đi. Tuy vậy, giữa lúc oằn người khóc lóc, chính ông ta đã giúi vào tay Xuân Tóc Đỏ món tiền năm đồng vì đã có công gọi ông ta là "người, chồng mọc sùng" (chính là cái công gián tiếp khiến cho ông già chết). Thật là những kịch sĩ thượng hạng của những tấn trò đời. Hai chi tiết ấy đóng lại một cách trọn vẹn và sắc sảo chương nói về sự giả dối của con người.

Những điều Vũ Trọng Phụng viết trong trang sách là thật ư? Nhưng những điều ấy vô lí lắm mà và hình như đều có thật cả. Ngòi bút Vũ Trọng Phụng đúng là sắc như dao. Đằng sau những lời nói như đùa, những cảnh trào phúng cười ra nước mắt, sự thật của đời sống cứ hiện ra lồ lộ mà trên nó nổi lên hai điều lớn nhất: sự tàn nhẫn và sự dối trá.